

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA AUTONOMIILE RURALE
DIN DOBROGEA ROMÂNĂ (SECOLELE I — III e. n.)

DE

ALEXANDRU AVRAM

Comunitățile rurale din Dobrogea romană s-au bucurat în decursul timpului de o deosebită atenție din partea cercetării. Aspectele legate de statutul satelor, de magistraturile rurale, de relațiile comunităților respective cu autoritățile romane ale provinciei sînt dezbătute atît în remarcabilele sinteze consacrate Dobrogei romane¹, cît și în cîteva solide studii epigrafice dedicate direct acestei probleme².

Varietatea tipurilor de organizare administrativă în mediul rural în Dobrogea reflectă fidel un tablou etnic eterogen³. Pe lîngă faptul că existau în ținutul dintre Dunăre și mare mai multe seminții, acestea au trăit în mod diferențiat — în condiții nu întotdeauna îndeajuns de bine cunoscute — impactul cuceririi romane⁴, de unde rezultă și marcantele diferențe de statut pe care le sugerează mai tîrziu izvoarele. Pe de altă parte, unele particularități ale zonei la care ne referim sînt determinate de realitățile elementice, premergătoare cuceririi romane. În cele ce urmează vom încerca să conturăm o tipologie a autonomiilor locale din Dobrogea, conștienți fiind totuși de caracterul relativ al oricărui demers de acest gen, care riscă oricînd, din cauza atracției schemei, să neglijeze unele particularități.

Tipul de comunitate cel mai frecvent întîlnit în lumea romană și despre care, dealtfel, deținem, și pentru Dobrogea, informațiile epigrafice cele mai bogate este *vicus*, satul⁵. Nu avem date satisfăcătoare despre tipurile de *vici* din Dobrogea și despre populația acestora. În general, criteriul folosit în analiza compoziției etnice a acestor *vici* a fost cel toponimic. Astfel, putem spune cu siguranță că avem documentate unele sate de geți,

¹ R. Vulpe, IAD, București, 1938; R. Vulpe I. Barnea, DID, II, București, 1968; Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană (sec. I — III e. n.)*, București, 1977 (se va cita în continuare *Viața economică*); E. Condurachi, *Beiträge zur Frage der ländlichen Bevölkerung in der römischen Dobrudscha*, in *Corolla memoriae E. Swoboda dedicata*, Graz, 1966, p. 95 — 104.

² Amintim aici: M. Munteanu, *Pontica*, 3, 1970, p. 211 — 222; eadem, *Pontica* 4, 1971, p. 125 — 136; Al. Suceveanu Peuce, 2, 1971, p. 155 — 166; idem, *Pontica*, 10, 1977, p. 97 — 116.

³ Vezi pentru informațiile din sursele literare despre geți și alte populații în Tracia și Moesia Inferior M. Munteanu, *Pontica*, 4, 1971, p. 125, n. 1 — 6. Aduugă mențiunile despre bessi și lai la Al. Suceveanu, Peuce, 2, 1971, p. 157 — 158, despre bessi la E. Zah. Al. Suceveanu, SCIV, 22, 1971, 4, p. 567 — 578. Pentru originea lailor vezi R. Vulpe, *Le problème des Lai*, in *Studia thracologica*, București, 1976, p. 277 — 283.

⁴ D. M. Pippidi, DID, I, București, 1965, p. 288 — 324; R. Vulpe, DID, II, p. 31 — 67; Al. Suceveanu, *Viața economică*, p. 14 — 22.

⁵ *Vicus* în sens de „sat” la juriști: *Dig.*, 9, 3, 1; 6, pr.; 30, 1; 73, 1; 50, 1, 1; este opus termenilor de *municipium* sau *colonia* (vezi A. W. Van Buren, RE, zweite Reihe, VIII, 1958, s.u. *vicus*, col. 2092).

bunăoară *uicus Buteridava* ⁶, ai cărui locuitori intră în conflict cu Messia Pudentilla ⁷ și de daci transdunăreni, precum cei menționați cu ocazia acțiunii de limitare a teritoriului ausdecensilor ⁸. În unele cazuri însă, acolo unde nu apare mențiunea clară a populației din *uicus* sau vreun alt element edificator în acest sens, atribuirea etnică devine nesigură. Istoriceste este însă de presupus că majoritatea *uici*-lor erau populați de indigeni geți, unii dintre ei, așa cum rezultă din inscripții, pe cale de romanizare.

Pentru *ciuitas* — în sensul care ne preocupă ⁹ și pe care îl vom defini mai jos — există în Dobrogea un singur exemplu : *ciuitas Ausdecensium*, comunitatea unui trib — se pare — sud-tracic ¹⁰. *Ciuitas* nu este doar „Volksgemeinde” opusă comunității orașenești, așa cum s-a înțeles multă vreme și se mai consideră uneori și astăzi, ci — așa cum a demonstrat E. Schönbauer — un district administrativ mai întins denumit după un trib (*populus, gens*) ¹¹, fapt confirmat și de cercetările epigrafice întreprinse în această direcție de A. Mócsy ¹² și G. Alföldy ¹³ pentru Pannonia, Moesia Superior și Dalmația. În principiu, autoritățile romane nu se amestecau în viața internă a unei *ciuitas* indigene, pentru a evita răzmerițele ¹⁴, iar proprietatea asupra pământului se exercita în continuare conform tradițiilor locale, întrucît dreptul privat roman nu se extindea asupra pământului acestor *ciuitates* peregrine ¹⁵. Prin analogie cu situațiile mai bine documentate din provinciile de la Dunărea mijlocie, bănuim că și în cazul de față este vorba nu de o simplă comună rurală, ci de un adevărat district al ausdecensilor.

În fruntea unui asemenea district se va fi aflat un *princeps gentis* de felul celor întilniți în provinciile dunărene ¹⁶ sau în

⁶ CIL 14 447. Vezi I. I. Russu, SCIV, 6, 1955, 1-2, p. 75-86; R. Florescu, SCIV, 7, 1956, 3-4, p. 381; Al. Suceveanu, Peuce, 2, 1971, p. 155-166; V. Il. Baumann, Peuce, 6, 1977, p. 157-158. Ultima ediție a documentului : D. M. Pippidi, *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine*, I, *Histria și împrejurimile*, București, 1983, nr. 359-360.

⁷ Lectura numelui proprietarei a fost stabilită de I. I. Russu, *op. cit.*

⁸ CIL III 14 437, 2; cf. G. G. Mateescu, BCMI, 8, 1915, p. 38-42; D. Tudor, AUB, seria istorie, 5, 1956, p. 50-57. Cit despre *Daci*, aceștia nu sînt geții dobrogeni, ci au fost transplanați în Dobrogea la o dată ulterioară strămutării ausdecensilor : vezi N. Gostar, Buletinul Universității Babeș-Bolyai, seria științe sociale, 1, 1956, 1-2, p. 195; R. Florescu, SCIV, 8, 1957, 1-4, p. 158-159; Al. Suceveanu, *Viața economică* p. 75.

⁹ Începînd din sec. al II-lea e.n., termenul de *ciuitas* se folosește atît pentru comunitățile neromane, cit și pentru cele romane (E. Kornemann, RE, Suppl. 1, col. 302 sq.; F. F. Abbott, A.C. Johnson, *Municipal administration in the Roman Empire*, New York, 1926, p. 4). În ceea ce ne privește, ne vom ocupa doar de *ciuitates* indigene.

¹⁰ Despre condițiile stabilirii acestui trib în Dobrogea vezi G. G. Mateescu, *op. cit.*, p. 38-42. Al. Suceveanu întrevide însă posibilitatea ca ausdecensii să fi fost o comunitate localnică (*Viața economică*, p. 75).

¹¹ E. Schönbauer, *Anzeiger der Österr. Akad. d. Wiss., phil.-hist. Kl.*, 91, 1954, 2, p. 27-28; acceptat de A. Mócsy, *Historia*, 6, 1957, 4, p. 491.

¹² A. Mócsy, *op. cit.*, p. 488-498; idem, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*, Budapesta, 1959, p. 105-111; idem, *Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior*, Budapesta, 1970, p. 25-29; idem, *Pannonia and Upper Moesia. A history of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, Londra-Boston, 1974, p. 134-135; 137-138.

¹³ G. Alföldy, *Klio*, 41, 1963, p. 187-195; idem, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapesta, 1965, mai ales p. 176-178.

¹⁴ A. Mócsy, *Die Bevölkerung* ..., p. 106.

¹⁵ *Ibidem*, p. 107.

¹⁶ Vezi, de exemplu, în Pannonia : CIL III 15 134; 10 358 (3379); 3546; Ann Ép, 1937, nr. 138; 1951, nr. 64; cf. A. Mócsy, *op. cit.*, p. 107.

Africa¹⁷. Aceștia obțineau adesea cetățenia romană împreună cu familia lor¹⁸ și ocupau o poziție privilegiată, de demnitari. *Principes gentis* deveneau *principes civitatis* în contextul urbanizării provinciei; structura tribală trecea, la rîndul ei, într-o structură evasimunicipală¹⁹.

În Dobrogea apar trei mențiuni epigrafice sigure de asemenea *principes*: două inscripții de lingă Tropaeum Traiani, amintind fiecare cite un *princeps*²⁰ și una de la Ulmetum, informînd despre un *princeps loci*²¹. În primele două cazuri originea tracă a principelui este în afară de orice îndoială²², în al treilea caz însă principele în cauză se numește C. Iulius Quadratus. E. Popescu presupune că este vorba de un indigen romanizat²³. Dacă pentru semnificația cuvîntului *princeps* în acest înțeles, analogiile în alte provincii ale Imperiului Roman nu lipsesc²⁴, în schimb, termenul *locus* mai poate suscita unele discuții²⁵.

Gr. Florescu a văzut în *locus* o comună autonomă după modelul municipiului sau al unei *civitas*²⁶. E. Popescu reține „semnificația administrativă (teritorială) acordată cuvîntului *locus*”, pe care, la rîndul său, îl apropie de acei *τόποι* menționați în Egipt²⁷. De asemenea, împreună cu J. Marquardt²⁸, atrage atenția²⁹ asupra unui interesant text din colecția agrimensurilor: *Maiores itaque nostri orbem in partibus, partes in provinciis, provincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris, agros in centuriis diviserunt*³⁰. Nu știm însă în ce măsură acest text, care pune o asemenea diviziune pe seama strămoșilor (*maiores nostri*) poate să constituie o mărturie pentru realitățile administrativ-agrar ale lumii romane imperiale. *Locus* poate fi luat, după părerea noastră, în sens propriu de „loc”, ca sinonim pentru orice unitate teritorială³¹. Într-o

¹⁷ T. Kotula, *Eos*, 55, 1965, 2, p. 347-365; M. Bénabou, *La résistance africaine à la romanisation*, Paris, 1976, p. 446-469.

¹⁸ T. Kotula, *op. cit.*, p. 352. Exemplul cel mai cunoscut este relativ recent publicata *Tabula Banasitana* (W. Seston, M. Euzennat. CRAI, 1971, 3, p. 468-490).

¹⁹ T. Kotula, *op. cit.*, p. 353-355; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 468-469; E. M. Štaerman, *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*, 1970, 1, p. 64. Pentru Illyria vezi D. Rendić-Miočević, *Arheološki radovi i rasprave*, 2, 1962, p. 315-334 (rezumat german la p. 332-334). Vezi și E. Popescu, *St Cl*, 9, 1967, p. 187.

²⁰ CIL III 7481 (Florile); 14 210 (Fundeni). Se adaugă CIL III 772 (Teclurghiol sau Seimeni) -- nesigur.

²¹ CIL III 12 491 = E. Doruțiu-Boilă, *Inscripțiile din Scythia Minor*, V, București, 1980, nr. 77. Vezi despre sensul acestei expresii E. Popescu, *op. cit.*, p. 184-189 și E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 103-104.

²² În CIL III 7481 numele principelui s-a pierdut, dar soția sa are un nume trac: Zudelitulp. CIL III 14 210 îl amintește pe principele Antonius Zinenis, de asemenea de origine tracă. Cf. E. Popescu, *op. cit.*, p. 189.

²³ *Op. cit.*, p. 187.

²⁴ Materialul epigrafic cel mai concludent pentru această chestiune provine din Africa. Rolul unui *princeps* — ales cu acordul autorităților romane — este de „intermédiaire, agent de liaison qui se transforme parfois en agent d'exécution” (M. Bénabou *op. cit.*, p. 465).

²⁵ E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 103-104.

²⁶ Gr. Florescu, *Capidava. Monografie arheologică*, I, București, 1958, p. 19-21. *Capidava* ar fi fost — după autor — centrul acestei comune.

²⁷ E. Popescu, *op. cit.*, p. 188 și n. 43.

²⁸ J. Marquardt, *Römische Staatsverwaltung*, I, zweite Auflage, Leipzig, 1881, p. 449, n. 7.

²⁹ E. Popescu, *op. cit.*, p. 188, n. 43.

³⁰ *Grom. uel.*, I, p. 407 (ed. Lachmann).

³¹ Vezi E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 103-104 (cu bibliografie) pentru sensul vag al termenului de *locus*.

definiție a teritoriului, bunăoară, Pomponius îl folosește în felul următor: „*territorium*” est uniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis : quod uleo aiunt, quod magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est summouendi ius habent³². *Locus* este aici sinonim pentru *territorium*; în acest sens trebuie să fi fost folosit și în inscripția lui C. Iulius Quadratus. *Loci princeps* apare, după părerea noastră, ca o apozitie pentru *quinquennalis territorii*, sensul fiind deci: (*eius*) *loci princeps* (id est) *quinquennalis territorii Capidauensis*. Așadar, expresia *princeps loci* desemnează nu o magistratură, ci poziția socială superioară de fruntaș local³³. În teritoriul capidavens se va fi aflat o enclavă de neromani, o altă *ciuitas* peregrină³⁴. Nu putem însă stabili cu precizie dacă este vorba de geți indigeni sau de elemente sud-tracice colonizate.

O altă formă de comunitate rurală la care intenționăm să ne oprim sînt așa-numitele *castella*. Isidor³⁵ le situează aproximativ pe aceeași treaptă cu *uici* și *pagi*, toate acestea fiind opuse unei *ciuitas* (în sens propriu): *uici et castella et pagi hi sunt qui nulla dignitate ciuitatis ornantur, sed uulgari hominum conuentu incoluntur et propter paruitatem sui maioribus ciuitatibus adtribuuntur*.

Cercetările recente, consacrate mai ales mai bine documentatelor *castella* africane, au ajuns, în general, la concluzia că acestea erau așezări rurale întărite³⁶, locuri de refugiu în fața atacurilor tilhărești ale triburilor nomade. În aceste *castella* locuia în special populația indigenă³⁷. În unele cazuri însă *castellum* are sens juridic³⁸, putînd fi considerat o unitate administrativă indigenă³⁹. *Castella* sînt numite în diferitele provincii și *turres* sau, cu termenul grecesc, *πύργοι*. A. Schulten⁴⁰ ajunsese la concluzia că un *castellum* corespunde în Africa termenului de *gens* și că acestea erau conduse de *seniores* și *principes*. Mai recent a fost descoperită o inscripție unde niște *castella* (cunoscute epigrafic dinainte) apar sub numele de *ciuitates*⁴¹. Însă, așa cum *ciuitas* nu corespunde întotdeauna unei *gens*⁴², tot așa și

³² *Dig.*, 50, 16, 239, 8.

³³ E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 104. În același sens: M. Munteanu, *Pontica*, 3, 1970, p. 219.

³⁴ Pe de altă parte, E. Popescu, *op. cit.*, p. 189 remarcă faptul interesant că „două din inscripțiile care pomenește *principes* în Scythia au fost descoperite în zona în care se presupune că ar fi existat *acca ciuitas Ausdecensium*”.

³⁵ *Etymol.*, 15,2,11.

³⁶ F. F. Abbott, A. Ch. Johnson, *op. cit.*, p. 12–13; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 191–194.

³⁷ L. Teutsch, *Revue internationale des droits de l'antiquité*, 3e série, 8, 1961, p. 292; J. Burian, *Die einheimische Bevölkerung Nordafrikas von den punischen Kriegen bis zum Ausgang des Prinzipats*, în F. Altheim, R. Stiehl, *Die Araber in der Alten Welt*, Erster Band. *Bis zum Beginn der Kaiserzeit*, Berlin, 1964, p. 484–486; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 186–194.

³⁸ Ca, de exemplu, în textul agrimensurului Frontinus (p. 35 ed. Lachmann): *ager* [...] *aut colonicus, aut municipalis, aut alicuius castelli aut concitabuli*.

³⁹ Vezi distincția nuanțată operată de C. R. Whittaker. *Klio*, 60, 1978, 2, p. 352–353 (cu bibliografie); cf. P. — A. Février, *Inscriptions inédites relatives aux domaines de la région de Sétif*, în *Mélanges d'archéologie et d'histoire offerts à André Piganiol*, édités par R. Chevallier, Paris, 1966, vol. 1, p. 223–224.

⁴⁰ *Philologus*, 7, 1894, p. 629–686; *Rheinisches Museum*, 50, 1895, p. 489–557 (apud J. Burian, *op. cit.*, p. 484).

⁴¹ *AnnÉp*, 1963, nr. 96; *ciuitates LXIII pagi Thuscae et Gunzi*. În alte cazuri *castellum* (locuit de indigeni sau de cetățeni romani) este doar situat pe teritoriul unei *ciuitas*, fără să se confunde cu aceasta; cel puțin așa rezultă din compararea inscripțiilor CIL VIII 23 165 și 23 166; cf. M. Rostovtzeff, *The social and economic history of the Roman Empire*². Londra, 1958, p. 683, n. 73; J. Burian, *op. cit.*, p. 485.

⁴² Vezi în acest sens G. Alföldy, *Klio*, 41, 1963, p. 193.

castellum poate să cuprindă doar o parte din teritoriul tribului preroman⁴³. Interesant este faptul că uneori se folosește pentru *castellum* termenul de *locus*. Astfel, în secolul al V-lea e.n. donațiștii recrutează țărani circumcelioni din *loca* și *mundinae* conduse de *seniores locorum*⁴⁴.

Pe teritoriul Dobrogei sînt documentate în izvoare literare și în inscripții cîteva toponime care cuprind denumirea de *turris* sau *πύργος*: *vicus Turris Muca* . . .⁴⁵, *Stratonis (turris)*⁴⁶, *Λαϊκός πύργος*⁴⁷ și *πύργος*⁴⁸ din apropierea Callatidei. Recent, am avut ocazia să ne pronunțăm asupra acestei probleme, interpretînd aceste toponime ca desemnînd fortificații mai vechi ridicate în epoca elenistică în teritoriul orașelor grecești contra atacurilor și pericolelor de orice fel⁴⁹. Asemenea fortificații existau bunăoară în Spania și Africa: *hic etiam propter barbarorum crebras excursiones omnia loca, quae sunt ab oppidibus remota, turribus et munitionibus retinentur; sicut in Africa, rudere non tegulis teguntur, simulque in his habent speculas et propter altitudinem longe lateque prospiciunt*⁵⁰. De asemenea: *multas et locis altis positas turres Hispania habet, quibus et speculis et propugnaculis aduersus latrones utuntur*⁵¹.

Mai aproape de ținuturile dobrogene, un interesant exemplu provine de la Scaptopara⁵². Aceasta fusese la origine un *ἐμπόριον*, ceea ce, după L. Robert, înseamnă o „aglomerație constituită în jurul unei piețe și care n-are statutul de oraș”⁵³. Locuitorii nu sînt *πολιται* ai orașului de care depind, ci sînt denumiți cu diferiți termeni corespunzînd latinescului *incolae*⁵⁴. (La fel se întîmplă, de altfel, în inscripția menționînd *Λαϊκός πύργος* din Dobrogea, unde sînt amintiți *κατασκευασταί*)⁵⁵ Acest emporion de la Scaptopara este, în fond, un *burgus*, un *castellum* îndeplinind o funcție defensivă de frontieră, precum și sarcini polițienești⁵⁶. Garnizoana este compusă din indigeni numiți *βοσργάριοι*⁵⁷.

⁴³ J. Burian, *op. cit.*, p. 485; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 448 - 449.

⁴⁴ *Gesta colli. Carthag.*, PL., vol. 11, 1262. 1419; cf. C. R. Whittaker, *op. cit.*, p. 343. Vezi pentru „sfatul” de *seniores* dintr-un *castellum* și CIL VIII 9005, 9006.

⁴⁵ CIL III 7533 = Gr. Tocilescu, AEM, 6, 1882, p. 11, nr. 19; idem, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900, p. 108-109, nr. 2; cf. V. Pârvan, ARMSI, 37, 1915, p. 433; I. I. Russu, SCIV, 10, 1959, p. 139-140; I. Stoian, *Tomitana*, București, 1962, p. 71, nr. 4.

⁴⁶ *Tab. Peut.*, col. 506-512, 8, 4; *Scut. Dur. Eur.*, 12; cf. R. Vulpe, DID, II, p. 205, n. 131.

⁴⁷ I. Stoian, SCIV, 2, 1951, 2, p. 150-151; idem, *Dacia N.S.*, 3, 1959, p. 385; C. I. Balmuş, SCIV, 4, 1953, 3-4, p. 725 (cf. R. Vulpe, SCIV, 4, 1953, 3-4, p. 738-739); R. Vulpe, DID, II, p. 143.

⁴⁸ M. Bărbulescu-Munteanu, *Pontica*, 11, 1978, p. 127-136 (p. 129; fig. 1, r. 9).

⁴⁹ A. Avram, Gh. V. Nistor, SCIVA, 33, 1982, 4, p. 365-376.

⁵⁰ *SAonym. belli hisp.*, 8, 2 (apud E. Hübner, *Hermes*, 3, 1869, 252).

⁵¹ Tit. Liv., 13, 19, 6. Vezi un exemplu și pentru Cilicia: CIL III 6733. *Iussu d(ominorum) n(ostorum) Constantii triumfatoris Augusti et Iuliani nob(ilissimi) Caesaris, castellum diu ante a latronibus possessum et provinciis perniciosum Bassidium Lauricius u. c., com(es) et praeses occupavit* . . .

⁵² IGB¹, III, 2, nr. 1690.

⁵³ L. Robert, *Hellenica*, 2, 1946, p. 135; acceptat de G. Mihailov, IGB¹, III, 2 p. 119.

⁵⁴ Vezi, pe larg, B. Gerov, *Studia in honorem D. Dečev*, Sofia, 1958, p. 262 (cu referințe),

⁵⁵ I. Stoian *Dacia N. S.*, 3, 1959, p. 389-390; cf. J. și L. Robert, *RIÉG*, 71, 1958, p. 284, nr. 342.

⁵⁶ Pentru sarcinile polițienești și de apărare a graniței vezi O. Hirschfeld, *Die Sicherheits-polizei im römischen Kaiserreich, Kleine Schriften*, Berlin, 1913, p. 594; M. I. Rostovtzeff, *JRS*, 8, 1918, p. 29-30.

⁵⁷ G. Mihailov, *op. cit.*, p. 120.

În lumina acestor analogii, putem considera localitățile menționate din Dobrogea ca sate fortificate. Acestea datează — după toate probabilitățile — din epoca elenistică și sînt în uz în epoca romană, din care provin și știrile din izvoare. Erau locuite de o populație neromană : laii la *Laikós pyrros* și *vicus Turris Muca* . . . Locuitorii acestor *castella* (*burgi*) aveau, credem, ca și cei de la Scaptopara și din unele *castella* africane, sarcini de apărare și polițienești. Încă din vremea lui Hadrian unități militare indigene sînt documentate ca apărînd *burgi*, mai ales în zonele de frontieră ⁵⁸. Nu ni se pare exclus ca aceste fortificații să fi fost — așa cum s-a arătat — părți componente ale unui *limes* maritim ⁵⁹.

Din cele expuse pînă acum rezultă că în diferitele regiuni ale Dobrogei ⁶⁰ existau districte autonome peregrine conduse uneori de fruntași locali. Acestea erau, desigur, supuse la o taxă față de autoritățile romane, însă beneficiau de propria lor organizare internă.

Nu ni se pare însă că locuitorii acestor districte erau indigeni geto-daci. Sărăcăcioasele știri de care dispunem îi menționează ca membri ai unei *ciuitas* pe ausdecensi, iar ca locuitori ai lui *Laikós pyrros* și ai lui *vicus Turris Muca* . . . pe laii. Mai mult decît atît, din alte știri epigrafice, la care ne vom referi mai jos, se știe că elementele sud-tracice colonizate se bucurau de un statut superior. Pe de altă parte, două din inscripțiile pomenind *principes* provin din zona unde se va fi aflat *ciuitas Ausdecensium*. N-ar fi oare de bănuît că acești principii ar fi fost fruntași ausdecensi? În sfîrșit, adăugăm că și în Dacia organizarea castellană este caracteristică pentru o populație peregrină colonizată, bucurîndu-se de autonomie : piruștii ⁶¹.

Nu vrem să sugerăm pentru întreaga zonă dobrogeană o diferență de statut între elementele colonizate și populația getică indigenă, în favoarea celor dintii și aceasta din două motive : în primul rînd nu avem nici o știre literară sau epigrafică despre organizarea autohtonilor, orice discuție reducîndu-se la simple supoziții ⁶²; în al doilea rînd, documentele noastre provin, în marea lor majoritate, din apropierea Histriei și a Tomisului, unde starea de aservire a indigenilor era moștenită din epoca greacă ⁶³. Nu putem ști însă dacă nu existau în alte regiuni — de unde nu avem date — *ciuitates* indigene getice, bucurîndu-se de autonomie. Cert este că, în regiunile de unde provin inscripțiile analizate, alte populații, și nu cele autohtone, sînt acelea care sînt organizate în *ciuitates* și *castella* ⁶⁴.

⁵⁸ O. Hirschfeld, *op. cit.*, p. 594; M. I. Rostovtzeff, *JRS*, 8, 1918, p. 29-30 (cu exemple).

⁵⁹ Al. Suceveanu, *RRH*, 13, 1974, 2, p. 229; idem, *op. cit.*, 20, 1981, 4, p. 605-614 (mai ales p. 612-613).

⁶⁰ Inscriptiile despre *ciuitas*, *principes*, *πύργου* etc. provin din mai multe zone : teritoriul histrian, Tomis, Ulmetum, Adamclisi (și împrejurimile) etc.. Remarcăm însă faptul că documentele sînt inegal repartizate în spațiu, existînd regiuni întinse despre care nu avem nici o știre de acest gen.

⁶¹ C. Daicoviciu, *Dacia N. S.*, 2, 1958, p. 259-266.

⁶² O judicioasă discuție a principalelor puncte de vedere exprimate în această chestiune la Al. Suceveanu, *Viața economică*, p. 34-37.

⁶³ Pentru mina de lucru indigenă în coloniile grecești vest-pontice vezi contribuțiile esențiale ale prof. D.M. Pippidi, *Contribuții* ², p. 120-166; *Scythica Minora*, București -- Amsterdam, 1975, p. 65-80.

⁶⁴ Dubii s-au exprimat, după cum am văzut (n. 10), cu privire la ausdecensi, considerați de Al. Suceveanu, *Viața economică*, p. 75 ca localnici.

În strînsă legătură cu autonomiile rurale din Dobrogea pot fi prezentate și acele *conuentus* de cetățeni romani și de *bessi*, respectiv *lai*, documentate într-o serie de inscripții provenind în special din teritoriul histrian⁶⁵. Nu se cunosc exact nici circumstanțele, nici datele colonizării acestor triburi în Dobrogea. Discuția s-a purtat mai pe larg cu privire la *bessi*. Unii istorici (prof. E. Condurachi, T. Sarafov) au interpretat colonizarea acestora ca o strămutare forțată⁶⁶. Alții, îndeosebi R. Vulpe, insistă asupra caracterului pașnic al colonizării⁶⁷, fundamentându-și afirmațiile pe neconcordanța dintre tratamentul acestor populații în secolele II – III e.n. (de cînd datează inscripțiile) și situația presupusă a unor „învinși pe-depsiți”⁶⁸. În sfîrșit, cercetările mai recente (D. Tudor⁶⁹, Al. Suceveanu⁷⁰) scot în evidență o importantă distincție: *bessii* deportați cu forța⁷¹ și *bessii* colonizați în sec. I e.n., aceștia din urmă fiind cei ce apar în calitate de *consistentes* în inscripții. *Bessii consistentes* sînt – după Al. Suceveanu și E. Zah – membrii unui *collegium* de meseriași din *Vicus Quintionis*, care se îndeletniceau cu exploatarea zăcămintelor de fier din zonă⁷².

În cele ce urmează intenționăm să zăbovim puțin asupra statutului acestor comunități de *lai consistentes* și *bessii consistentes*. Aceștia dedică, în majoritatea cazurilor în care ei sînt documentați, inscripții împreună cu cetățenii romani (*civies Romani consistentes*) către diferiți împărați. Desigur, formau un *conuentus*, însă caracterul acestuia⁷³ ni se pare a fi încă incomplet definit.

Conuentus erau la origine încă din epoca republicană asociații de negustori italice din provincii⁷⁴, corespunzînd în mare *collegiilor* din tagma meseriașilor. În epoca imperială sînt însă documentate și *conuentus* de meseriași⁷⁵, distincția între *collegium* și *conuentus* nerezultînd clar din izvoare și nefiînd, presupunem, lîmpede nici pentru contemporani⁷⁶. Ceea

⁶⁵ *Bessii*, menționați și de izvoarele literare (Ovid., *Trist.*, 3, 10, 5; 4, 1, 67; scolia la Lucan., 5, 441), par să ocupe o zonă mai întinsă. Pentru documentația epigrafică cu privire la *bessi* și *lai* vezi S. Lambino, *Le vicus Quintionis et le vicus Secundini de la Scythie Mineure*, în *Mélanges de philologie, de littérature et d'histoire ancienne offerts à J. Marouzeau*, Paris, 1948, p. 319–346; D. Tudor, SCȘ – Iași, 2, 1951, 1–2, p. 498–518; Al. Suceveanu, *Peuce*, 2, 1971, p. 157–158; E. Zah, Al. Suceveanu *op. cit.*, p. 567. Ultima ediție a inscripțiilor provenind din cei doi *uici* la D. M. Pippidi, *Inscripțiile...*, nr. 324, 326–328, 330–332, respectiv 343–347, 349.

⁶⁶ E. Condurachi, BȘAcad., 3, 1951, p. 31–36; T. Sarafov, *Les Besses et Rome (Le rôle des Besses dans la lutte des tribus thraces contre la pénétration romaine dans les Balkans)*, în *Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est-européennes*, II, Sofia, 1969, p. 141–150.

⁶⁷ R. Vulpe, SCIV, 4, 1953, 3–4, p. 733–741; idem, DID, 11, p. 39, n. 65; cf. D. M. Pippidi, DID, 1, p. 321, n. 156.

⁶⁸ R. Vulpe, SCIV, 4, 1953, 3–4, p. 741.

⁶⁹ D. Tudor, intervenție la comunicarea lui T. Sarafov.

⁷⁰ E. Zah, Al. Suceveanu, *op. cit.*, p. 567–578.

⁷¹ Ovid., *Trist.*, 3, 10, 5; 4, 1, 67.

⁷² E. Zah, Al. Suceveanu, *op. cit.*, p. 572; vezi și S. Casson, JRS, 17, 1927, p. 97–101.

⁷³ Pentru relația dintre *consistere* și *conuentus* vezi E. Kornemann, RE, IV, s.u. *consistere*, col. 922.

⁷⁴ P. A., Brunt, *Italian manpower. 225 B.C. – A. D., 14*, Oxford, 1971, p. 220–224; D. Magie, *Roman rule in Asia Minor*, vol. 2, Princeton–New Jersey, 1950, app. IV; J. Hatzfeld, *Les trafiquants italiens dans l'Orient hellénique*, Paris, 1919, p. 193 sqq.; J. Rougé, *Recherches sur l'organisation du commerce maritime en Méditerranée sous l'Empire Romain*, Paris, 1966, p. 276.

⁷⁵ E. Zah, Al. Suceveanu, *op. cit.*, p. 572, n. 42.

⁷⁶ Dacă există meseriași *consistentes*, nu există însă, după știința noastră, *collegia* de negustori. Negustorii erau întotdeauna organizați în *conuentus* (cf. J. Rougé, *op. cit.*, p. 276).

ce conferă însă un caracter particular acestor *conuentus* din zona dobrogeană este asocierea cetătenilor romani cu laii, respectiv cu besii ⁷⁷. Satul era guvernat de doi magistrați anuali (unul roman, celălalt *bess* sau *lai*) ⁷⁸. *Ciues Romani* sau *ueterani* stau pe aceeași treaptă cu besii sau laii ⁷⁹. A. N. Sherwin-White a văzut aici un exemplu concludent pentru faptul că în provinciile relativ slab urbanizate ⁸⁰ statutul de cetățean roman este o formă de distincție onorifică ⁸¹.

Este vorba aici de „dublă comunitate”? Discuția s-a purtat pe larg cu privire la așa-numitele „duble comunități” (*Doppelgemeinschaften*) din Africa. Studiile polemice ale lui L. Teutsch ⁸² au ajuns, între altele, la concluzia că în cuprinsul teritoriului peregrin existau *conuentus civium Romanorum*, uniuni personale de sine stătătoare, independente de administrația orășenească peregrină. *Pagi* din Africa ar fi doar o formă particulară de *conuentus*, cu deosebirea că *pagi* fuseseră creați nu din inițiativă privată, ci de stat ⁸³. Nu este cazul să discutăm aici reacția la exagerările regretatului istoric german cu privire la *pagus* redus la o formă aparte de *conuentus* ⁸⁴, cu atât mai mult cu cât, în zona care ne preocupă, nu avem până acum documentat nici un *pagus* ⁸⁵. Cert este că descoperiri epigrafice mai recente (în Africa) au demonstrat existența unor comunități duble de tipul *pagus et ciuitas* ⁸⁶. Chiar dacă, în urma luărilor de poziție ale lui L. Teutsch, numărul comunităților duble a scăzut considerabil, ele sînt totuși o realitate care nu poate fi contestată ⁸⁷. Revenind la *conuentus*, constatăm în Africa cîteva exemple edificatoare: *conuentus civium Romanorum et Numidarum qui Mascudulae habitant* ⁸⁸; *Afri et ciues Romani Suesens* ⁸⁹ etc. ⁹⁰.

⁷⁷ Există însă, firește, și *conuentus* formate numai din cetățeni romani sau din veterani. Cel mai vechi este cel de la Callatis (A. Rădulescu, *StCl.* 4, 1962, p. 275-279). Alte exemple la Troesmis: E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, nr. 134, 135, 141, 154, 157.

⁷⁸ M. Munteanu, *Pontica.* 4, 1971, p. 129-130.

⁷⁹ A. N. Sherwin-White, *The Roman citizenship* 2, Oxford, 1973, p. 270; D. M. Pippidi, *Inscripțiile...*, p. 143. Vezi peștru modul superior în care erau tratate enclavele trace în raport cu indigenii R. Vulpes, *DID.* II, p. 200 și E. Condurachi, *Dacia.* N.S., 2, 1958, p. 291-292; contra: E. Zah, *Al. Suceveanu. op. cit.*, p. 570; Al. Suceveanu, *Viața economică*, p. 44.

⁸⁰ Ni se pare exagerată afirmația lui A. N. Sherwin-White, care vorbește în acest caz de „non-urbanized provinces”, dînd ca exemplu tocmai Dobrogea (*loc. cit.*).

⁸¹ *Ibidem.*, p. 273.

⁸² L. Teutsch, *Revue internationale des droits de l'Antiquité*, 3e série, 8, 1961, p. 281-356; idem, *Das Städtewesen in Nordafrika*, Berlin, 1962 (*non vidimus!*).

⁸³ L. Teutsch, *Revue internationale...* 8, 1961, p. 353.

⁸⁴ Vezi, de exemplu, J. Burian, *op. cit.*, p. 479-480; G. Ch. Picard, *Africa.* 1, 1966, p. 69-70; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 409-412.

⁸⁵ S-a considerat, la un moment dat, că *pagani* care apar în Dobrogea în două inscripții (CH. III 12 478 - E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, nr. 42 - Capidava, și E. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV - XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 208 - Ulmetum) ar desemna pe locuitorii unui *pagus* (V. Pîrvan, *Celatea Ulmetum*, vol. 11, 2, ARMSI, 36, 1914, p. 335-338). În realitate, termenul de *paganus* are în epoca respectivă mult mai multe înțelesuri și nu poate, luat în sine, să postuleze existența unui *pagus* la Capidava sau Ulmetum (E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 68-69). Pe de altă parte, dacă altarul închinat de Veturius Tertius, *magister uici*, provine de la Capidava, atunci avem dovada faptului că așezarea civilă de la Capidava ar fi fost un *uicus*, nu un *pagus* (*ibidem*, p. 78).

⁸⁶ G. Ch. Picard, *op. cit.*, p. 69-70.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 75.

⁸⁸ ILS 6774.

⁸⁹ ILS 6776.

⁹⁰ Alte exemple la G. Ch. Picard, *op. cit.*, p. 68-69.

După părerea noastră, în cazul inscripțiilor dobrogene, date fiind informațiile pe care le deținem despre colegialitatea magistraturilor, fapt care ne indică o organizare destul de riguroasă, credem că este vorba tot de o asemenea dublă comunitate compusă din elementele colonizate, nu de o simplă asociație. Trăsătura comună o constituia faptul că atât *cives Romani*, cât și *bessi* sau *laei* nu își aveau în satul respectiv *origo*, ci erau numai domiciliați. Pe de altă parte, un motiv de asociere era și preocuparea față de cultul imperial, puternic instrument de propagandă în provincii. Semnificativ ni se pare că inscripțiile de care ne ocupăm sînt dedicații către împărați. Acesta este cazul și în Africa⁹¹, Asia și Bithynia⁹².

Am trecut, așadar, în revistă cîteva tipuri de comunități autonome⁹³ documentate — ce e drept, în mod insuficient — în Dobrogea: *vici*, *ciuitates*, *castella* și *conuentus*. Pe lângă sumarele considerații pe care sărăcia documentelor le permite, ne simțim datori să răspundem la două chestiuni: 1. care a fost, în cele din urmă, destinul acestor comunități? 2. care au fost implicațiile Constituției Antoniniane?

Pentru a răspunde la prima întrebare, nu ne pot fi de folos decît analogiile. În principiu, *ciuitates* se romanizează și sînt cu timpul asimilate. A. Mócsy distinge trei posibilități: 1. anexarea comunităților prin *attributio* la municipii sau colonii; 2. nașterea dintr-o *ciuitas* a unei autonomii urbane de drept roman; 3. supraviețuirea unei *ciuitas* după Constituția Antoniniană sub formă rurală (deși cu organizarea evasimunicipală a teritoriului) pînă la Dioclețian, cînd termenul de *ciuitas* începe să se refere la toate comunitățile autonome⁹⁴.

Avînd un singur exemplu sigur, în Dobrogea nu putem urmări acest proces. În schimb avem, după cum am văzut exemple edificatoare de *principes* romanizați, cărora li se încredințează supravegherea unor teritorii. Ei rămîn în continuare membri ai comunității de baștină, dar, prin obținerea cetățeniei romane, le sporește prestigiul⁹⁵; ca urmare, autoritățile romane se puteau sprijini pe ei⁹⁶, fapt care permite în unele cazuri și încetarea supravegherii militare, ca nemaifiind necesară⁹⁷.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² A. Audin, J. Guey, P. Wuillaume, *RÉA*, 56, 1954, 3—4, p. 324—325.

⁹³ Este posibil ca și asociațiile de *cultores* sau *consecrati* să constituie, în strînsă legătură cu scopul lor de întreținere a unui cult gentilic, nucleu ale unor comunități autonome indigene. Acest lucru este afirmat de E. M. Štaerman, *op. cit.*, p. 66 tocmai pe baza a două inscripții dobrogene (AnnÉp., 1922, nr. 67 și 70 = E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, nr. 66—67). Asemenea asociații de *consecrati* sînt documentate în Gallia (de exemplu: CIL XII 5379 = 397; XIII 147: 1561; 7865) și în alte provincii (exemple la E. M. Štaerman, *op. cit.*, p. 65—66; E. De Ruggiero, *DE*, II, 1, s.u. *consecrati*, p.603). În ceea ce privește inscripțiile deja menționate din Dobrogea (Ulmetum), chiar dacă este tentantă apropierea pe care o face M. I. Rostovtzeff (SEIRE², p. 647) între această asociație și populația indigenă din teritoriul capidavens documentată de alte realități, ne abținem de la orice presupuneri. Atita vreme cît din textul epigrafelor nu rezultă nimic care să ne îndemne să vedem în acest *collegium* nucleul unei comunități rurale. Avem de-a face cu o asociație religioasă care se îngrijea de sărbătoarea Rosaliilor sau de cultul imperial (E. Doruțiu-Boilă, *op. cit.*, p. 91), ai cărei membri trebuie să fi fost cetățeni romani din Ulmetum.

⁹⁴ A. Mócsy, *Historia*, 6, 1957, 4, p. 496—498.

⁹⁵ Un asemenea lider local va fi fost și beneficiarul *Tabulei Banasitana*; vezi *supra*, n. 18.

⁹⁶ A. Mócsy, *Die Bevölkerung* . . . , p. 111; T. Kotula, *op. cit.*, p. 363—364; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 468.

⁹⁷ „Man könnte sagen, dass der Fortschritt der Romanisierung an dem Aufhören der militärischen Präfecturen gemessen werden kann“ — scrie, pe bună dreptate, A. Mócsy, *Histo-*

Cît despre *conuentus*, de obicei acesta era absorbit de un *municipium* sau o *colonia* (aşa cum se întîmplă şi în Dobrogea, de exemplu la Troesmis, unde în faza pre-municipală sînt documentaţi *civies Romani consistentes*⁹⁸) sau rămînea „as a conspicuous feature” în provinciile de frontieră mai slab urbanizate⁹⁹. Acesta din urmă este şi cazul acelor *conuentus* la care ne-am referit mai sus. Nefiind în apropiere nici o aşezare urbană de drept roman, fuziunea a fost împiedicată şi *conuentus* a rămas ca atare multă vreme după fondarea sa.

De asemenea probleme se leagă, dealtfel, şi răspunsul la cea de-a doua chestiune enunţată, cu privire la implicaţiile edictului lui Caracalla din 212, conferind, în principiu, drepturi cetăţeneşti tuturor locuitorilor imperiului¹⁰⁰. Cercetările din ultimele decenii consacrate acestei spinoase probleme sînt unanime în a recunoaşte — spre deosebire de orientările imprimare mai demult de celebra carte a lui L. Mitteis¹⁰¹ — tocmai faptul că acordarea cetăţeniei romane nu exclude menţinerea drepturilor şi a tradiţiilor locale¹⁰². Dacă pentru un cetăţean roman obţinerea unei cetăţenii străine echivalează cu pierderea celei romane, în schimb pentru un pelerin obţinerea cetăţeniei romane este un beneficiu care nu impune nici o renunţare¹⁰³.

Pentru efectele Constituţiei Antoniniene în lumea satului dobrogean depun mărturie relativ numeroasele exemple de gentilicii *Aurelius* în inscripţiile din mediul rural din sec. al III-lea e.n.¹⁰⁴. O problemă au părut să o ridice inscripţiile cuprinzînd formula *civies Romani et Lai consistentes* data-bile după 212, din care s-a dedus la un moment dat că laii ar fi fost excluşi de la acordarea cetăţeniei romane¹⁰⁵. În realitate, aşa cum s-a demonstrat, laii devin cetăţeni, rămîind însă laii prin garantarea lui *ius gentis*¹⁰⁶. Pe de altă parte, trebuie ținut cont de evoluţia comunităţii de tip *conuentus*. Este foarte probabil, după părerea noastră, ca ceea ce va fi fost o realitate de necontestat la începuturile stăpînirii romane să fi decăzut la statutul unei simple asociaţii cu caracter religios. Formula *civies Romani et*

---

ria, 6, 1957, 4, p. 493. Nu putem însă şti în ce măsură era cazul în Dobrogea, unde avem documentaţie epigrafică pentru o supraveghere militară a teritoriului; vezi, în general, E. Doruţiu-Boilă, SCIV, 23, 1972, 1, p. 45--62.

⁹⁸ CIL III 6167 = E. Doruţiu-Boilă, *Inscripţiile . . .*, nr. 157; cf. R. Vulpe, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 571; E. Doruţiu-Boilă, *Dacia*, N.S., 16, 1972, p. 133—144; eadem, *Dacia*, N.S., 22, 1978, p. 245--247.

⁹⁹ A. N. Sherwin-White, *op. cit.*, p. 226; E. Kornemann, *op. cit.*, col. 1187.

¹⁰⁰ Nu intenţionăm, desigur, să dezbatem aici complexe aspecte ale acestui act. Ne mulţumim să trimitem la excelentul *Forschungsbericht* semnat de A. Boilă şi E. Doruţiu-Boilă, StCl, 14, 1972, p. 179—194, iar dintre studiile ulterioare consacrate acestei spinoase probleme la a doua ediţie a cărţii deja citate a lui A. N. Sherwin-White (*supra*, n. 79), la publicarea *Tabulae Banasitana* (*supra*, n. 18) şi la disertaţia lui H. Wolff, *Die Constitutio Antoniniana und Pa-pyrus Gisenis* 40 I, Köln, 1976.

¹⁰¹ L. Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des Römischen Kaiserreiches*, Leipzig, 1891.

¹⁰² F. de Vischer, *Cahiers d'histoire mondiale*, 2, 1955, 4, p. 733—811.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 795; M. Bénabou, *op. cit.*, p. 477.

¹⁰⁴ A. Boilă, E. Doruţiu-Boilă, *op. cit.*, p. 191, n. 34.

¹⁰⁵ E. Condurachi, *Dacia*, N.S., 2, 1958, p. 281—316 (în special p. 291—292). Trebuie precizat că la data la care prof. E. Condurachi îşi elabora studiul, în lumea ştiinţifică domnea ideea conform căreia *dedicarii* ar fi fost excluşi de la acordarea cetăţeniei romane, nu de la păstrarea drepturilor locale.

¹⁰⁶ A. Boilă, E. Doruţiu-Boilă, *op. cit.*, p. 188.

Lai consistentes ar avea în acest caz un simplu caracter tradițional, nemai-traducînd o realitate etnică și socială. Ne întemeiem presupunerea în primul rînd pe faptul că nu putem să nu admitem o contopire a celor două etnii în decursul timpului, o romanizare a lailor — respectiv a bessilor¹⁰⁷ — în al doilea rînd pe observația că inscripțiile în cauză sînt manifestări ale cultului imperial, care în provincii era susținut tocmai de asemenea asociații de tip collegial și pentru care avem o frapantă analogie în Gallia¹⁰⁸.

Deși puține și imprecise, știrile epigrafice despre comunitățile nero-mane sau în curs de romanizare nu lipsesc, așadar, din Dobrogea. Analogiile pe care am încercat să le stabilim cu realitățile altor provincii ale Imperiului Roman scot în evidență o dată mai mult o caracteristică esențială a administrației romane: respectarea în anumite limite (variabile în funcție de timp și de zone) a autonomiilor locale, paralel cu efortul de a atrage în mod gradat comunitățile respective — începînd cu pătura conducătoare — în orbita civilizației romane.

BEMERKUNGEN ZU DEN LÄNDLICHEN AUTONOMIEN IN DER RÖMISCHEN DOBRUDSCHA. (I. — III. JH. n. Z.)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser untersucht mehrere Formen ländlicher autonomer Gemeinden, die in der Dobrudscha von den Urkunden belegt werden: *vicus*, *ciuitas*, *castellum*, *conuentus*.

Bezüglich der *vici* mit thrakischen Namen wird bemerkt, daß es nicht immer klar aus den Quellen hervorgeht, ob es sich um getische Einwohner oder um kolonisierte süd-thrakische Elemente handelt, obgleich es zu vermuten ist, daß die meisten *vici* von den einheimischen Geten bevölkert waren.

Auf einer höheren Stufe steht die *ciuitas*, wofür man ein gutes Beispiel in der Dobrudscha in der *ciuitas Ausdecensium* findet. Die neueren Forschungen in bezug auf die anderen Provinzen des Reiches (die Donau-provinzen, Afrika) haben darauf hingewiesen, daß die *ciuitas* nicht bloß „Volksgemeinde“, die einer Stadtgemeinde gegenübersteht, sondern ein größerer Verwaltungsdistrikt ist, der nach einem Stamme (*populus*, *gens*) heißen kann. An der Spitze eines derartigen Distriktes mag sich ein *princeps gentis* — Amt das dreimal in den Inschriften aus der Dobrudscha erwähnt wird — befunden haben. Dabei ist zu bemerken, daß im Falle des *princeps loci* von Ulmetum (CIL III 12 491) *locus* nicht als eine besondere territoriale Einheit aufgefaßt werden darf, sondern wohl als Synonym für *territorium*. Der *princeps loci* soll der Anführer einer nichtrömischen peregrinen Gemeinde gewesen sein; seine Titulatur sollte nun seine höhere Stellung unterstreichen.

Die *castella* — welche als *pyrgoi* und *turres* in den Urkunden erscheinen — sollen ursprünglich befestigte Dörfer aus der hellenistischen Zeit ge-

¹⁰⁷ H. Wolff, *op. cit.*, p. 44--45.

¹⁰⁸ A. Audin, J. Guey, P. Willeumier, *op. cit.*, p. 327.

wesen sein ; danach waren sie in römischer Zeit von einer nichtrömischen (thrakischen) Bevölkerung bewohnt, welche Aufträge militärischer und polizeilicher Natur erfüllte.

Was die *conventus* anbelangt, erlauben die Urkunden sie als Doppelgemeinschaften von *civies Romani* und gleichberechtigten *Lai* (beziehungsweise *Bessi*) *consistentes* zu betrachten.

Alle behandelten ländlichen Gemeinden sind im Laufe der Zeit unter verschiedenen Umständen vom Römertum aufgesogen worden. Es war aber vom rechtlichen Standpunkt aus möglich das *ius gentis* beizubehalten, auch wenn die *Constitutio Antoniniana* allen Einwohnern des Reiches das Bürgerrecht eingeräumt hatte.